Modern barbarism. Några ord mot restaurerandet af historiska byggnader

Bokutgåva

Albert Bonniers förlag, Stockholm 1894.
Modern barbarism.

Quod non fecerunt barbari
fecerunt – arkitekterna.

Sprängskotten och hackan grusade vårt operahus med dess hemtrefliga, smakfulla och akustiskt förträffliga salong, hvilken hört knallen från Anckarströms pistol och hvars förebilder i utlandet allt mer och mer bortsopats af år och brand. Hvar ljöd likväl musiken vackrare? De fem raderna verkade här liksom i äldre italienska teatrar ytterst liffullt genom att från golf till tak omgifva rummet med skådelystna ansikten, medan däremot de nutida treradiga salongerna verka flackt och kyligt. Att bryta ned detta hus var som att slå sönder en välkänd gammal cremonesare för att i stället hoplimma ett opröfvadt, men med många sirater utsmyckadt nytt instrument. Nu skall där resas ett modernt grosshandlarpalats, en närmare eller fjärmare efterbildning af de många dylika, som vi gäspande betrakta i nästan alla större och banaliserade städer. Det nya huset skall stå grannt och dödt utan minnen. Hvarje byggnad är ett afrundadt helt, är liksom ett väsen, men den själ, som skall komma att stirra ut genom dessa tråkiga spegelfönster, den spekulationens anda, som kommer att fylla denna bebådade stenkoloss med lif, skall ej längre locka oss till den öfverseende förtrolighet, med hvilken vi fordom kommit. Och den obetydlige och löjlige lille utländingen, som dåsögd far på bröllopsresa, men för hvars omdöme svensken har en så bugande vördnad, skulle hedra vår hufvudstad med en vaknare blick, om denna ej så enträget vinnlade sig om att bli en efterhärmning, att bli Hamburg och Hannover i stället för Stockholm.

Det är emellertid icke afsikten att längre dröja vid en jämförelsevis så ung byggnad, hvars nedrifvande ju dessutom möjligen kan anses ha goda och öfvertygande praktiska skäl. Dock är det praktiska icke det förnämsta. Här skall i sammanträngda ord antecknas några generella invändningar mot dagens ifver att ombygga och restaurera – en ifver, som andra haft före oss och hvilken skall bringa framtidens arkeologer i förtviflan.

Ena morgonen höra vi om en vacker renässansgafvel, som i stilrenhetens fadda namn nyss fått bita i gräset, den andra om en gotisk predikstol, som, för att icke svära mot den schablonmässiga enheten i restaurationsplanen, brytes bort och ersättes med en misslyckad romanisk. Långt innan ännu Upsaladômens murställningar fallit och kritiken upptäckt att förhållandet mellan detaljernas storlek och det helas ej var det gunstigaste, tisslade rykten om en sammansvärjning mot den smäckra tessinska predikstolen – denna som just vederkvicker och fröjdar midt bland alla dessa massor af intetsägande stilrenhet utan ande och hjärta. Det praktfulla altaret i »jesuitstil» har nu burits till ett museum, men detta utesluter icke att det en annan gång kan flyttas tillbaka på sin forna och rättmätiga plats i koret. I den gamla katedralens ställe reser man en annan, färglagd och ny, som införskrifven genom Leja. Kring den gamla med sina två Hårlemanska tornhättor hade dock generationer vuxit upp, och den hade gifvit staden en särskild bekant fysionomi. Att nu se Upsala är som att se ett välkändt porträtt med uppnäsa plötsligt omstiliseradt med romersk kroknäsa. Man står främmande. Nu liknar Upsala en tysk småstad. De, som varit där under förstörelsearbetet, kunna tro sig minnas en plundringsscen. Hål upphöggos i murarne, cement ringlade utefter hvalfven som en mjuk hjärnmassa från hufvud, hvilka bråkats sönder under funderingar på stilrena motiv, en evangeliskt

fosterländsk ängel hissades i höjden, och i ett hörn stod en fjärding med människoben. Till och med en Gustaf Vasas och en Katarina Jagellonicas grifter uppbrötos, och det är blott att önska, att det drottningens lårben, hvilket då så omständligt uppmättes, kunde borras till en så gäll hvisselpipa, att den jagade ur riket alla dem, som ej vilja lemna våra minnen jungfruligt oskärade i frid. Redan förut hade det blifvit bruk att stjäla ur likkistor, att framleta och lägga i glasskåp prydnader och kronor, hvilka enkom förfärdigats till att ännu i grafven hedra de hufvud, inom hvilka tankar, som ledt vårt lands öden, en gång haft sitt ställe. Jordade som konungar skola våra forna herrar äfven hvila som konungar, och vårt museisekel har ingen rätt att vördnadslöst beröfva dem majestätets insignier. Det är icke de vetenskapliga explikationerna, icke de konsthistoriska märkvärdigheterna, som gripa oss, när vi beträda en af våra äldre kyrkor. Det som sätter vår inbillning och vår känsla i dallring är medvetandet om, att detta stycke murbruk bevittnat den eller den tilldragelsen, att denna golfsten skyler det orörda stoftet af en af våra store eller en af våra anförvandter. Utan detta skola våra äldsta kyrkor, om aldrig så kostbart uppstädade och nymålade, stå inför oss fullt ut så likgiltiga och döda som hvilket annat bönehus som helst.

Den respekt, som jämförelsevis beskyddar de kungliga grafvarna, bekymrar sig föga om de andra, mindre lysande. Kyrkoråden tyckas ej minnas att de begå kontraktsbrott, att flertalet af dem som graflagts under våra kyrkor *köpt* dessa sista hviloplatser för att få dem fredade till domedag. Den har låtit vänta på sig betänkligt länge, det är sant, men själfva fridstörarne kunna snart hoppas på en liten domedagsafton. Redan från gammalt ha kyrkornas reparationer och ombyggnader varit förödelsebringande. Fråga i Örebro efter Engelbrekts kista! Fråga i Köping efter Schéeles! Båda ha stått under kyrkogolfvet. Våra förfäders lämningar ha bortskaffats eller hopvräkts som sopor. Det har skett i Stockholm, det har skett i andra våra städer, och nu erfara vi med en viss nyfiken oro, att det är mot Vadstena ärevördiga klosterkyrka som ett välmenande oförstånd och en falsk princip tänka rikta restaurerandets bräckjärn. Det är ett olycksöde att vi ej äro ännu fattigare och snålare än vi äro, och det var ett nobelt svar som nyligen en af våra friherrar hade på hand, då han tillspordes om han ej ville skänka penningar till en af dessa ombyggnader.

»Nej,» lär han ha svarat, »jag betalar ingenting för att man leder gasrör genom min stamfars mage!»

Hvarför icke också restaurera Gamla Upsala till ett nordiskt hednatempel med vaxprester, som bära påskriften »Få ej vidröras»? Hvarför ej restaurera Riddarholmskyrkan i en mer gotisk gotik än gotiken? Nu är det eljest just de olika grafkoren, hvilka göra denna nekropol till något individuelt allenastående, något som är olikt allt annat. Särskildt det bjärt afstickande hvita Tessinska kapellet bidrager i första rummet därtill. I dettas källare, som med sitt stränga, kala hvalf nyss stod där hemskt och kargt, har moderniteten dock redan stigit ned och strukit taket med chokolad samt öfversållat det med kotiljongsstjärnor.

Ha andra hvitmenat, så tyckas vi blinda för det enkla allvar och den ro, som de nu så föraktade, kyskt hvita hvalfven och väggytorna kunna ingifva. Upp, ornamenthuggare och grafskändare, medan vädret blåser från samma håll som nu! Om ett par år kastar det om, och kritiken skall då tumma edra verk lika hårdhändt som ni edra föregångares. Erfarenheten har visat att de flesta restaureringar slutligen fått en bister efterskrift, och till och med från en så nära tid som Oscar I:s eller Karl XV:s visa de sig redan oförståndiga och störande. Vår tids skola röna samma öde. Man kan svara att en liknande lott med visshet väntar alla våra estetiska skapelser och att det endast kräfves en tillräcklig ålder för att de sedan åter skola framstå naivt friska och uppskattade. En så betryggande spådom kan må hända gälla för våra nya byggnader, men ej för våra restaureringar, hvilka gå ut på att återställa något som, strängt sedt, ej längre kan återställas. I själfva sofrandet af motiv kan ej ens det mest objektiva öga undgå att påverkas af dagens smak, och våra restaureringar få därför ej ens det sekundära värdet af, att vara en verkligen in i det minsta trogen kopiering af en uppgräfd stilart. *De äro ett moderniserande af våra minnesmärken.* Om vi hade inskränkt oss till några smärre tillbyggnader, skulle det lätt blifvit oss förlåtet, men vi bemöda oss om att systematiskt förfalska våra arkitektoniska minnesmärken efter dagens subjektiva uppfattning. Framtiden skall beskärma sig öfver

det oväder, som nu fläker tak och fönster från våra äldsta kyrkor. Hon skall restaurera våra restauratorer till simpla murmästare utan geni och poetiskt sinne.

* * *

En ålderdomlig byggnad är som en högskog, där hvar dag och hvar vind strött sina frön och där vi skulle bli främmande, om någon skogsakademiker förkunnade: Detta är ej en stilren tallskog från 1852. Här stå björkar från 1870 och hasselbuskar från 1880. Och så champignoner här i en barrskog! Hvad skall det betyda? Allt det där måste bort. – Stilrensningen är ett våldsamt och störande ingrepp i en ålderdomlig byggnads naturliga utveckling och lif. Arkitekterna äro akademister med dogmatisk skräck för den naturliga stilblandning, som en byggnad vanligen erhåller under tidernas lopp och hvilken förlänar t. ex. ett par af Stockholms kyrkor en viss hemtrefnad, en viss gemytlig och hjärtlig kärvänlighet – allt något som dock ögonblickligen blåses bort af restaurerandets döda och råa stilrenhet. En restaurerad byggnad är som en liflös, schablonmässig gipsbild af något som nyss stod där lefvande och naturligt, ehuru kanske med många lyten och fulheter. Stilrenheten har mening endast så länge den är ett fritt och fullkomligt otvunget uttryck för en allt behärskande tidsanda. Denna är stilrenhetens kohesionskraft, och när den slocknar, falla stilmotiven i sär och ligga på allmänningen till bruk för hvar och en som förmår att subjektivt utvälja de tjänligaste och förena dem till något nytt. Krafvet på stilrenhet är en fordran att arkitekturen skall förbli ett handtverk och förlora allt innehåll och all växtkraft. Stilrenhetens sprängande är första villkoret för framträdandet af en ny och självständig byggnadskonst.

* * *

Påståendet att gotiken bäst karakteriserar en religiös byggnad är naturligtvis blott en half sanning. Gotiken passar icke för islam, icke för buddismen, icke för panteismen och allra minst för protestantismen. Må hända att den mer dekadentikyla sidan af dagens kynne, att den religiösa mystik, som plötsligen eröfrat diktning och konst, någorlunda kan fördraga vår nygotik, men denna strömning är öfvergående, är liksom fordom romantiken långt mer en nödvändig uppresning mot en föregående tids allt för grötmyndiga materialism än ett utbrott af verklig religiositet. Vi gå mot hedendom, mot en fördjupad antik, hvars friska naturmystik heter skönhetsdyrkan, och äfven om vi göra visast i att icke bygga för framtiden utan för oss, borde dock den ädelt sköna basilikan med sin prägel af den tidigare kristendomen och sitt närmande till hedendomen långt innerligare och sannare än någon nygotik bilda ett arkitektoniskt porträtt af våra dagar. Ingendera af de båda stilarna kan likväl tjäna som ett tillfredsställande uttryck för någon annan tid än den som varit deras egen. Hvad gagnar då att härma dem? Vår nygotik blir snart banal och tröttande. Det är den redan. Den står på lur bakom hvar annan husknut. Smakens hjul snurrar emellertid allt fortare. Icke blott imperialstilens möbler och dräkter ha åter blifvit vackra, utan en blick på modeplanscher från adertonhundratrettio- och fyrtiotalen skall öfvertyga, att de åter börja intressera och behaga och alltså stå i begrepp att snart åter göra sig gällande. Väl rör arkitekturen sina stenfötter långsammare, men midt i vår efterhängsna nygotik är det redan med en viss glad tillfredsställelse man återser Storkyrkans ljusa hvalf och läktare i hvitt och dess italienska fasad mot slottsbacken liksom äfven Stockholms kupolkyrkor. Restaureringarna skola knappast hinna längre än nu, innan vi komma att sakna de naturligt framvuxna stilblandningarna som de bortsopat.

Den smak för det ytterligt subjektiva, det smäckra ljusa, halft sataniska, som vi kalla fin de siècle, skall helt visst bli stil inför eftervärlden, men det är här vid lag målarne, rumsdekoratörerna och skräddarne som få äran. Arkitekterna våga lika litet sträcka handen utanför de urvuxna formernas trollring som erinra sig, att först det självständiga, först stiliserandet af motiv ur vår egen växt- och djurvärld kan höja deras arbete från handtverk till konst. Men bristen på originalitet i det nya utesluter dock icke att stundens smak blandar färgen vid våra restaureringar, och man må spörja hvartill det tjänar att uppsminka våra gamla kyrkor efter dagens efemera tycke, i stället för att inskränka sig till det här vid lag enda riktiga: att vidmakthålla och vårda.

Om bänkarna i en medeltidskyrka äro från adertonhundratjugutalet, men om min far och farfar suttit där med de sina, äro de mig kärare än de mest oklanderliga nytäljda stilbänkar. Vid tyska kyrkans senaste invigning, sedan människorna bortskaffat åtskilligt som elden skonat, yttrade predikanten några varma ord om den rörelse med hvilken han sett de gamla bänkarna bäras ut. Han kunde ha sagt ännu mer. Han kunde ha ropat: Vi bära ut minnena för att lyfta in arkitekternas stilrena krimskrams.

* * *

Säg allt detta om kyrkorna, och du skall få än mer att invända mot restaurerandet af profana historiska byggnader.

Gripsholm vaktas af sin lyckliga fattigdom. Kavaljersflygeln, hvilken dock kvarstår från kanske det mest intressanta hof som någonsin dragit in genom slottets port, skulle annars jämnas, därför att den ej stod där redan under Vasa-tiden. Och hvarför skulle ej äfven taket uppsprättas, om den ena yttermuren är nog litet dogmatisk, att vara lägre än den andra? Hvarför skulle ej det likgiltiga göras till något väsentligt och hela Gripsholm omändras till ett stilmuseum, som det tråkiga Fredriksborg? Karl XV befallde gång efter annan att Stålarms fängelse skulle inredas till serveringsrum, men ståthållaren låtsade glömma tillsägelsen och räddade därmed den historiska kammaren. Konungen tänkte på sina frukostfester, men arkitekterna tänka på sina hemförda skissböcker, och dessa äro långt farligare, ty de hota att måla upp hela borgen i bierkneipestil.

Ett hvitkalkadt rum är och förblir på Gripsholm intressantare om det lämnas som det står, än om det dekoreras, ty det konstnärliga är här bisak. Till och med blotta ifyllandet af en delvis förstörd väggmålning blir störande, ty här söka vi minnena, och vi skulle helst vilja se det nya kringritadt med svarta streck, så att vi strax utan tvekan kunde särskilja det från det gamla. Just det, att vi i en restaurerad byggnad icke veta hvad som är gammalt och äkta och hvad som nyss är ditlimmadt, inger köld och misstänksamhet. Hvart nytt penseldrag är här ett misstag, en irriterande onödighet, ty vi ha icke kommit för att få en kurs i konsthistoria. Ett restaureradt Pompeji vore ett ödelagdt Pompeji, och detsamma skall sägas om ett stiliseradt Gripsholm, med nya vallar och karnaper. Hellre en ruin! Gustaf Vasas Gripsholm kan härmas, men det är icke en konstlärd efterbildning vi önska se, utan de äkta spillrorna, äfven om dessa stamma från en långt senare tid. Det fragmentariska i spillrorna vidgar endast inbillningens möjligheter att dubbelt lefvande ersätta det förlorade. Det värdefullaste vid Gripsholm är den tröskelstock, som åren urhålkat, den icke renoverade tapet, som burit den eller den historiska personens skugga. Det är det stycke rappning, den golfplanka och den tegelsten, hvilka åtminstone icke äro från i går. Till och med om de endast äro från Oscar I ha de dock mer af minnen än om de bara äro från arkitekterna. Samma karnap, som en gång brutits bort och förstörts, kan aldrig mer återställas, och den nya är endast en upphängd illustration. Den har ej bevittnat några minnesvärda tilldragelser, om icke hur arkitekterna stoppat sina tobakspipor. Den erbjuder ej mer intresse än hvilken som helst annan karnap på ett modernt stockholmshus. Den kan roa oss vid Nybrokajen, men på Gripsholm hör den ej hemma, äfven om den aldrig så troget afbildar den karnap, som fordom prydt samma muryta.

Hur likgiltigt är det oss icke, om det ej finnes någon konststil i den odödliga vindsgången med de spökaktiga hästporträtten, där du tycker att någon bakom dig gläntar på dörrarna eller blinkar i hålen på hoffrökenrummens gardiner! Just sådan han nu står, är han den härligaste gamla slottskorridor, som någon inbillning kunnat uppfinna. Vill du lära dig förstå detta skall du gå dit upp ensam, och du skall bli mörkrädd på ljusa dagen. På samma sätt är det med många af de andra rummen, äfven om de sakna allt stilvärde. Två enstaka medgifvanden äro att bjuda. Att såsom i rikssalen uppsätta ett återfunnet äkta tak är naturligtvis fullkomligt riktigt. Och vidare! Bortskaffandet af ett eller annat nytt pålägg, som skyler äldre, mer betydelsefulla kvarlefvor, kan möjligen, såsom i Vasa-rummen, undantagsvis äga sitt berättigande. Äfven om detta sker med så stor sakkännedom, blir det dock alltid tvifvelaktigt om icke hvarje ifyllande med ny

färg, som sagdt, är ett missgrepp. Vi komma icke för att se hur en modern pensel lyckas att kombinera renässansmotiv. Vi komma för att se det äkta, men förfallna och halft förstörda. Därtill vilja vi dock äfven gärna en stund taga glasögon och studera byggnadens ursprungliga utseende och skulle då bäst vara betjänade af i rummen framlagda ritningar och planscher. Lämnades själfva byggnaden ouppmålad, skulle vi däremot med så mycket uppriktigare glädje fördjupa oss i åskådandet af små rekonstruktioner i trä eller gips. Eller kanske arkitekterna föredraga kork.

Föreställ dig, att du äger ett gammalt herrgårdshus! Så komma några byggmästare och säga: Om vi skrapa bort tapeterna från adertonhundrafyrtiotalet och det oljefärgsstrukna papperet från käjsartiden, som sitter kvar under dem, skola vi sedan måla upp hela kåken i den mest stilrena barock. – Jag förmodar att du då borde svara: Nej, kära herrar, här ha mina föräldrar och farföräldrar kvarlämnat olika tapeter och möbler om hvart annat, och det ligger mig på hjärtat att få behålla allt som det stod när jag ärfde det och som det naturligt och oafsiktligt ordnat sig under decenniernas gång – detta äfven om en eller annan klut skyler en ännu äldre. Det åter som tillhört mina farföräldrars farföräldrar är förstördt vid en föregående restaurering och kan ej mer återskaffas. Däremot har jag en oxladugård, som herrarne kunna få restaurera både i barock och gotik, ty den har inga minnen, om inte för oxarne.

Det är dock det glada, att de yngre arkitekterna själfva vid en aftonseidel i hufvudsak instämma med åtskilligt af det ofvan sagda, att de häftigt fördöma de skedda grafplundringarna och snarlika syskonbragder, att de med allt varmare pietet gå till sitt arbete och att en uppsats som denna därför äfven om några år skulle bli en strid om påfvens skägg. Skrifven af en icke-fackman kan den till äfventyrs förvilla sig i någon detalj, och den åsyftar blott att uttala en princip, hvilken må kallas en poetsynpunkt, men som också just därigenom är allmängiltig och som utan afbön eller prutmån inom kort skall bli en hvars.

* * *

Rådfråga vi i k. klädkammaren katalogen om en af de mest pompösa sjuglasvagnarne, erhålla vi det franska, men ej därför spirituella svaret: »Carosse de gala du commencement du XVIII:e siècle». Detta är kanske ett svar för vagnmakare, men icke för oss andra. Vi vilja veta hvilka historiska personligheter som hälsat det gamla Stockholms befolkning genom fönstret och vid hvilka tillfällen hjulen rullat öfver gatorna. Det är anekdoten vi leta efter. Det är den som främst ger vagnen värde, liksom allt till trots det till sist också är anekdoten hvilken är själfva det lefvande hjärtat i historiens månghöfdade väsen. Om vi granska Bellmans cittra, är det icke närmast för att studera instrumentfabrikation, utan det är för att betrakta den cittra, som Bellman haft på sitt knä, och vi vilja hälst se den ligga bredvid sitt nothäfte, såsom den låg i vår barndom. Den torra vetenskaplighet, som ger drag åt vår kultur, bemödar sig emellertid att göra våra reliksamlingar till ett slags industrimuseer, och det är just samma anda som vill ombygga våra kyrkor och slott till lärda stilprof. Det vetenskapliga är här vid lag grå teorier. En ålderdomlig byggnad är liksom reliken sammanvuxen med anekdoter, med värkliga eller diktade handlingar, med lifvet självt, med människor, hvilkas blod vi bära och hvilkas sträfvanden vi ärft. Däri ligger hemligheten hvarför fornlämningen sysselsätter vår inbillning på ett annat sätt än efterapningen samt begär vördnadsfull skonsamhet.

De anförda skälen mot modernitetens förmenta rätt att bära hand på fornlämningen äro de förnämsta, när det gäller historiska byggnader af en jämförelsevis ej allt för hög ålder, ehuru äfven andra grunder kunna framläggas jämte dessa. Rikta vi åter blicken mot de ruinstäder och tempellämningar på klassisk mark, hvilka stamma från en så blånande forntid att årtusen redan sopat sin flygsand öfver det personliga, öfver minnet och de människor och händelser, hvilka en gång andats sin själ öfver de lutande murmassorna, då är det kanske närmast just vetenskapen som måste protestera mot ett moderniserande, emedan det skulle beröfva framtiden arkeologiskt material till denna forsknings vidare utveckling. Likväl framträder där i personlighetsintressets ställe vår känsla för hela folket och tidehvarfvet och förlänar äfven åt dessa spillror ett affektionsvärde, hvars kränkande aldrig blefve oss förlåtet.

Gripsholm som fornminne.

“Ano Domini 1893 gjordes detta gambla hus ændnu gamblare.“

Om någon tillkännagaf att han förevisade en i det minsta vetenskapligt trogen efterbildning af Kristi kors, sådant nyaste forskningar ådagalagt att detta sett ut, skulle tusentals människor trängas för att bese det. Men om så en annan i huset midt emot utstälde en enda bevisligt äkta skärfva af Kristi kors, stor som en tumnagel, skulle många hundra tusen vallfärda dit, och intet skrin skulle synas skönt och kostbart nog att uppbevara en så allenastående klenod. Om en eldsvåda förstörde efterbildningen, behöfdes endast arbete och penningar för att göra oräkneliga nya, och dylika skulle snart resas vid hvarje kyrkport, men en gång förkolnad vore den äkta skärfvan oersättlig. Om slutligen de båda förevisarne enades om att insätta skärfvan i det efterbildade korset, skulle dock alla de hundra tusens ögon först och sist leta efter skärfvan. En sådan hälgd besitter reliken framför efterbildningen.

Det är dock icke nog med detta. Om vid ett ting anknytas anekdoter och minnen af personer, hvilka sysselsätta vår inbillning, kan detta ting i vissa fall inför oss människor erhålla ett affektionsvärde, som synes oss större än dess konstvärde. Utförliga definitioner af dessa benämningar äro här obehöfliga. Liksom affektionsvärdet merendels är en följd af anekdotvärdet och detta underordnadt, kan det dock äfven förefinnas själfständigt och jag betecknar därmed ett tings egenskap att ådraga sig vår affektion utan att detta orsakas däraf, att samma ting möjligen har natur af konst.

Anekdotens trollmakt, att få allt det att lysa, hvilket han vidrör, spåra vi beständigt. Följ blott en timme den svärm af främlingar, som, ledda af en hemmastadd forskare, bese Roms ruiner. Med ganska kallblodigt intresse betrakta de kringströdda kapitäler eller pelarfragment. Till och med ruinerna af arkiv, tämpel och bad beröra dem icke på samma sätt som »Livias hus», emedan dessa offentliga paradpalats icke varit människors hem, icke varit ramen om deras förtroligaste och innerligaste lif. Men så stannar den lärde och pekar på en simpel hvalfgång och säger: »Här nedstacks Caligula af Chæreas svärd!» Då breder sig med ens en plötslig liflighet öfver hela sällskapet, och alla hufvud trängas för att se och för att allt efter måttet af inbillningskraft återkalla anekdoten i minnet. Hvarje berättande och beskrifvande ord blir nu ett guldkorn, om hvilket ingen vill gå miste. Och på det vida Forum skall midt bland spillror af konst ingenting så frästa nyfikenheten som stället för talarstolen, och detta ej emedan där finnes något af synnerligt estetiskt värde, utan därför, att Roms historia här stått förkroppsligad i människor, hvilkas skarpa ansikten lefva i hågkomst och hvilkas rasslande ord vi kunna upprepa. En Barnum skulle bjuda många gånger mer för Cæsars genomstungna mantel än för Geromes bild af scenen vid hans bår. Julias sarkofag i Verona, i hvilken aldrig Julia legat, skulle bli hans yppersta kassakista, och finge han förhyra Versailles, skulle han förstå att vinna högsta inträdesafgiften vid dörren till de äkta historiska privatvåningarna, där vi se den trappa, utför hvilken Marie Antoinette flydde barfota, eller den förgylda säng, bredvid hvilken hofvets högsta dignitärer efter ett bestämdt ceremoniel ömsade skjorta på Ludvig XIV. Hur mycket sömnigare genomströfva icke däremot åskådarna Versailles’ långa och tröttande museigalleri, hvilka plundrat slottet på minnen och historisk prägel och hvilka endast tillkommit för att i en kritisk och upprörd tid rädda det hela undan massornas hat mot monarkiska kvarlefvor. Skälet hvarför nutidens St. Denis jämförelsevis lämnar oss kalla är blott ett: kyrkan är restaurerad, den är en similidiamant, grafvarna stå tomma.

Är alltså nyfikenheten för reliken, är känslan för anekdot- och affektionsvärdet ett allmäntmänskligt drag, ligger det närmare att af hjärtat söka förstå detta faktum och gifva det rättvisa än att helt torrt stämpla det som borgerlighet och afspisa det med några kammarlärda axelryckningar.

Visserligen kunna resande engelskor, hvilka aldrig läst en rad af Tasso, inför hans hus falla i en extas, som

kan komma en gammal kännare af Tasso att tappa sitt goda lynne för hela dagen, och samma engelskors okufliga intresse för ett ting, hvilket bevittnat ett eller annat historiskt blodsdåd, kan vara släkt med den kvinnliga nyfikenhet, hvilken timvis stirrar på ett plank, bakom hvilket föregående dag begåtts ett nervskakande dråp. Men roten till allt detta ligger för djupt och fast i vår inbillning att utan vidare kunna uppryckas, äfven om de yttersta grenarna någon gång sträcka sig ända bort till det löjliga. Föremål, som vi veta ha kommit de personer nära, hvilkas hand ingen nu lefvande tryckt och hvilka redan flyttat till Akerons andra strand, men där höja sig statylikt förstorade, dessa föremål tyckas oss ha erhållit både hågkomst och seende ögon. Likt de döda tingen i sagan börja de tala och berätta och lyssnande forma vi bilder och dikt.

* * *

Restaurerandet är vetenskap och icke konst. De nya Vasarummen på Gripsholm äro icke konstverk, utan vetenskapliga preparat, och bedömda som sådana ha de vissa förtjänster. Att ogilla restaurerandets princip är icke, som en känd penna infogat, att lämna konstnären bakom sig, utan tvärt om att låta konstnären tala. Griptornets stillösa urtafla af simpelt trä är konstnären kärare än en ny, dödt stiliserad i dyrbarare materiel. Alla, både konstnären och allmänheten, inträda genom Gripsholms port, medvetet eller omedvetet, med samma kraf.

Gripsholm är ett hus, en bostad för människor. Det är minnen från dessa vi söka, det låsvrede de rört, det spegelglas som burit deras bild, det bord, den byrå, den pappask, vid hvilken de knutit en saga. Vi fråga efter konung Göstas sofkammare. Vi vilja se Gustaf III:s klädloge och se de tre rum, där hans son gick fången, eller den dörr, utanför hvilken hofpredikanten blef fundersam när han tog upp psalmen utan att höra den rymda Maria Eleonora som vanligt sjunga med i rummet innanför. Arkitekterna tala om Karl IX, därför att han lät mura och måla. Det är privat yrkessynpunkt. Vi andra tala om hans sista gemål, därför att hon dog här. Vi tänka på händelser, på slamrande fängelselås, på Johan III, Stålarm, ärkebiskop Angermannus och Erik XIV, och är den sistes fängelse icke hans, så har också borgens affektionsvärde därmed förlorat en af sina förnämsta hörnstenar. Där fanns intet rum, som vardt så beskådadt och omtaladt som denna fullständigt osmyckade, men af konstnären ingalunda föraktade stenbur. Mamsell Hagmans orörda garderob med sin nattpjes är mer roande än hela den restaurerade riddarsalen. I den gustavianska våningen kunna vi ännu sätta oss ned i den salong, där hofvet haft sina aftonsamkväm. Vi kunna glänta på garderobdörrarna, bäddarna stå med sina madrasser och paradtäcken, Badin grinar från väggen, och vi kunna titta in i den alldeles ypperliga pigkammaren, hvilken visserligen tyvärr ordnats helt nyligen, men med äkta föremål. Restaurerandet har i denna intressanta våning hufvudsakligen stannat därvid att man med hjälp af gamla bohagsförteckningar inflyttat ett och annat, som blifvit kringströdt i andra rum, och här är därför sanning och lif och kärvänlig förtrolighet. Vi börja leta efter den tröskel, på hvilken hertigen af Södermanland tyckte sig möta en blodstänkt skepnad med det blå bandet. Det är som hade människorna förliden afton lämnat rummen och åkt bort, sedan ute i trappan de hjulbenta lakejerna, med snö på skorna och damaskerna, hängt om dem deras pälsar. Väl ha brasorna slocknat i spisarna och ljusen brunnit ut i piporna, men du står nästan frestad att lyssna, om icke de bortgångna snart skola återvända på sina slädar. Du väntar i timmar, du väntar i dagar, dagarna bli år och åren bli hundra, men ännu hörs ingen bjällerklang från vägen bort om växthuset.

Däremot må de nya Vasarummen ha kostat aldrig så mycket arbete; du och jag och hvem som helst genomströfvar dem med undrande tveksamhet. Lifvets doft är bortblåst. Säckpipor och träflöjter ha här aldrig skorrat kring en taffel, och ingen har här ensam snyftat en natt. Tveksamheten skingras dock ögonblickligen hos alla, då de genom den öppna dörren se det glada färgjublet i Karl IX:s äkta kammare. Svara gärna att detta är inbillning, men glöm då ej heller tillägga, att just detta bevisar inbillningens oomtvistliga kraf och makt! Det är likväl icke ensamt inbillningen, som vållar skillnaden utan ännu en annan sak. Det äkta rummet är konst, men de restaurerade äro vetenskap, äro blott och bart iakttagelse och forskning. Det är skillnaden mellan konst och vetenskap, som gör det ena rummet så varmt och det andra så

källaraktigt. Den tämligen klumpiga Kristusbilden öfver sängkammarens dörr blir i sin äkthet nästan vacker. Den anda, som prydde dessa väggar, är utsläckt och många gånger om efterträdd af en annan och kan aldrig helt stå upp i en efterbildning. När Vasa-kungarnes målare arbetade här, förde den tidens skönhetsdrift penseln, med andra ord, de besjälades af sin tro på saken, sin ifver att gripa det som för dem syntes fullkomligast, och därför åstadkommo de det bästa de förmådde i sin riktning. Men det är ingalunda vår tids skönhetsdrift, som lägger färgen i de restaurerade rummen, ty då skulle vi icke återställa, då skulle det vara oss en barnlek att framlocka något oändligt mycket smakfullare än det råa men mestadels äkta och därför här berättigade taket i riddarsalen, utan det är, som sagdt, det vetenskapliga efterbildandets kalla illustrerande som kolorerar väggar och tak. Naiviteten är här lika märkbart hycklad som i ett med låtsad barnslighet uppsatt bref af en 40-åring. Den tyska renässansen med sina holländska och svenska förgreningar är för oss ingalunda samma fullkomlighet som den var för dessa länge sedan jordade dekoratörer. Där den aristokratiskt ädla, italienska renässansen dansar med naken fot, klampar den tyska i träskor, högmagad och plussig samt bryter på bondmål. Den är för oss en drinkare, som ideligen tycks trängd att gå ut bakom knuten. Ack, att han ginge! Under tiden kunde vi hinna att regla porten inifrån. För dem var den tyska renässansen konst; begagnad af oss blir den konstvetenskap. Den anda, som dött, förblir död, och vi kunna lika litet handtera denna stilart med förfädrens kärleksfulla omsorg och tilltro som en ny kyrkklocka någonsin i världen kan få samma klang som den, gjuten en natt i medeltiden, öfver hvilken två bröder med hemliga recept, ärfda från far till son och vissa i sin tro, sjöngo böner och smälte ett krucifix i lågorna.

En gesims faller, en stock bågnar, ett fönster blåser in, en jämn temperatur kan vara af nöden för att icke föremålen skola taga skada – i alla dessa enskilda fall fordras försiktig och klok hjälp för att det stora hela skall kunna vårdas och vidmakthållas åt våra efterkommande. Men där gapar en vid afgrund mellan detta och förslaget att ombygga de svenskt torftiga men vackra tornhufvarna, att jämna kavaljersflygeln med marken för att uppföra teatervallar och så småningom utkläda hela borgen till ett panoptikon. På Skansen, där hufvudsyftet är att lämna åskådlig vetenskap, är ett förfaringssätt af denna art på sin plats, men icke på det historiska Gripsholm, som aldrig bör nedsjunka till en samling stilplanscher.

Helt visst skulle i sinom tid museiluften utvädras ur de nya stilrummen, om borgen fortfarande beboddes af hofvet. Det ligger ej heller fjärran att äfven vår tid kan erfara lust att skrifva sitt namn öfver någon af dörrarna, men i så fall skulle rummen ha smyckats i »fin de siècle». Icke ens detta skulle dock ha båtat, ty aldrig bebodda af människor, aldrig uppvärmda af ett minne, af den armaste stackars lilla anekdot, skulle äfven de endast kvarstå som stilmuseer. I en bostad för människor får öfver hufvud taget hvarje mer genomgripande ombyggnad, som icke har ett direkt praktiskt syfte för några dess invånare, ett drag af förkonstling. I sitt nuvarande skick bli de nya Vasarummen icke ett minne af våra dagars lif eller historia utan af 1900-talets vetenskapliga uppfattning af 1500-talets smak. Nå väl, Gripsholm har godt om rum, och nu har samtiden gjort denna insats. Det väsentligaste är och förblir att restaurerandet stannar vid det skedda och icke fortgår vidare som en brand utefter murar och torn. Om restauratorer anade den herostratiska ryktbarhet som väntar dem på hvart blad i vår byggnadshistoria, skulle de kasta sitt ritbräde och afsäga sig sitt namn för att framlefva sina återstående dagar under ett fingeradt och okändt.

Restaurerandets goda afsikt är obestridd, men välmeningen kan gå vilse. Riddarsalens nya messingskronor äro ej märkvärdigare här än om de hängde på hotell Phœnix, och spisen ber oss blunda. Ett kapell i Vasastil skulle saklöst alltid kunna hållas stängdt, ty det förmådde ej stämma oss allvarligare än hvilken som helst nydekorerad trappuppgång på Östermalm. Det är en materialistisk uppfattning, att ett materielt efterbildande är till fyllest. Först om så många äkta föremål inrymdes i kapellet, att dessa blefvo hufvudsak och själfva rummet bisak, vore ett sådant företag någorlunda motiveradt. Dess berömligare är öfverflyttandet från det förstörda operahuset af det kabinett, i hvilket maskeradens dödskjutne konung nedsjönk blödande.

Med glädje återfinnes trappuppgången bevarad, och borttagandet af det tegel som inmurats i de gamla skyttegluggarne kan försvara sig samt ökar den yttre prydligheten och skärper karaktären af fäste utan att något nytt behöft ditsmugglas. Harmligare är den modärna utställningssalen på vinden, som armbågat sig in midt emellan fängelsen och skyttegångar. Samlandet i en sal af allt för många olika och motsägande bilder gör alltid ett intryck, som påminner om det virriga surret när en orkester stämmer sina instrument, och museernas förvaringsmagasin äro endast ett oundgängligt ondt, men i människoboningen Gripsholm äro taflorna till för rummens skull. Åskådaren frågar sig, om öfverskottet af porträtt, särskildt dubletterna, ej hällre kunde bortskänkas till andra slott. Och det är halsstarrigt att vilja bortslita den ypperliga vindsgångens tak från 1700-talets början endast för att gifva mer »effekt» åt en yttermur. Dessa mörknade stockar ha sett hela Gustafs hof gå till teatern. De ha hört Kellgren hosta och en afton insupit en skymt af den tillfälligtvis inbjudne Bellman. Hvilken förvänd teori att detta grofva trä endast skulle vara bränsle, men däremot genast få värde, om en handtvärkare hade tagit sina schabloner och ditstrukit några röda och blå färgklattar!

Obestridligen träffa Gripsholms vårdare i hvarje detalj invecklade spörsmål, som ej få lösas för kategoriskt. Det viktigaste blir dock erkännandet af en princip, som sätter äkthetsvärdet och anekdotvärdet högst och – allt detta särskildt beträffande denna borg – reducerar stilvärdet och industrivärdet till det minsta. Blottandet af en äldre väggyta kan endast berättigas, om den yngre tapeten har mindre affektionsvärde, och i så fall bör den blottade väggytan lämnas orörd. Alla bohagsting böra utan undantag vara värkligt gamla, och nydekorerandet af ett par i öfrigt betydelselösa rum kan på sin höjd undantagsvis medgifvas såsom en inramning kring en samling äkta föremål. Dessa bli då det väsentliga, och därigenom att tilldragelser och mänskligt lif anknutits vid dessa kunna de i någon mån komma oss att förgäta accessoirernas störande nyhet.

* * *

Hr Upmark har framkastat det påståendet, att de många gamla och unga, hvilkas pietetskänsla såras af restaurerandets princip, endast äro blaserade estetiska läckergommar, som predika den privata känslostämningens rätt. Denna fraslänga sönderfaller egentligen i två hälfter, hvilka negera hvar andra, medan den ena hälften talar om det hyperestetiska kynnet och den andra om det känslosamma. Fattad mer sväfvande, träffar beskyllningen ingen annan än hr Upmark själf och dem, hvilka undantränga den medfödda allmäntmänskliga känslan för anekdot- och affektionsvärdet samt söka påtvinga samtiden ett tillgjordt intresse för stilprof. Detta misslyckas dock, som sagdt, i praxis. Sätt i min ena hand en ful och klumpig tegelurna med Gustaf Vasas hjärta och i min andra en utsökt Sèvres-vas med hr Upmarks – och jag väljer den fula tegelurnan.

Därför att känslan för anekdot- och affektionsvärdet är allmän, behöfver den icke vara mer borgerlig än något annat allmänt, såsom att en arkitekt hellre äktar en ung dam än sin gamla amma. Icke få af Gripsholmsföreningens ledamöter synas själfva uppskatta fördelen af att penningbrist lagt strama tömmar på byggnadsarbetet, och kunde en omröstning anordnas öfver hela riket, skulle rimligtvis flertalet stämma för, att borgen från och med i dag lämnades sparad och oskärad i arf åt våra barn. Restaurerandets princip står på glasfötter och räddar sig ej genom att i elfte timmen från katedern sätta falska sken på oliktänkande.

En bok, en målning, ett musikstycke hemfaller under kritiken utan att däraf författaren, målaren eller musikern ropar på klandersjuka eller skyddas af sitt goda uppsåt. Gripsholm hemfaller tio gånger mer under offentlighetens dom, ty det är hela svenska folkets fideikommiss. Restaurerandet är ett mod från utlandet, och lustresande utländingar ha därför naturligtvis yttrat sig för borgens ombyggande, men i en framtid skall den bli dem dubbelt kostbar, om den ensam kvarstår bevarad, när deras slott och kyrkor modärniserats och förstörts. Poetens synpunkt är här vid lag endast allmängiltig, och vissa tidningsmän skola icke tro att de se saken djupare därför att de skrifva sämre svenska.

* * *

På Nybrokajen ligger ett tegelrös. Det har form af en röd, fruktansvärd byggnad, hvars ändamål ej ens den fyndigaste kan läsa i utstyrseln. Du gissar på ett slakteri, en straffanstalt, ett korrektionshus för arkitekter. Stirrande erfar du att den dystra tegelmassan är ämnad att hysa så graciösa företeelser som hofvets hästar. Stackars trafvare, om de ej ha tillräckligt stora skygglappar! Kunde detta stall en stund flyttas bredvid det nyligen utrymda vackra Tessinska, skulle det ligga som en tjock padda bredvid en lekande sångfågel. Du förstår med ens det berättigade i att våra arkitekter flitigt studera äldre dagars byggnadskonst. De historiska stilarterna förbli alltid arkitekturens satsbildningslära, men icke heller mer. Tron på stilrenhetens oundgänglighet har emellertid så genomsyrat degen, att du t. ex. i en vägledarskrift om Vadstena klosterkyrka (den borde handla om dårhuset!) kan träffa den lustiga dumheten att hertig Magnus' renässansvård är af stort konstvärde, men att det är en annan fråga om den pryder sin plats *där* (i en gotikkyrka). Det är som om en pudel och en dogg icke skulle kunna mötas i samma port utan att förfula hvar andra. Krafven på de historiska stilarnas renhet äro ingalunda alltid skönhetssinnets. De ofullbordade platta tornen på Notre Dame skänka icke blott kyrkan något individuelt utan äfven en särskild ädelhet åt fasaden, ty de båda horisontella, man kunde säga hedniska, afsnitten bilda en lugnande och behaglig omväxling midt bland all den vertikala gotiken. Upsala domkyrkas Hårlemanska tornhufvar voro, trots stilbrottet, vackrare och individuellare än de nya, öfver hvilka det mycket omordade cementet sprutat sina kaskader (»Quem deus vult perdere *ce*mentat!»). Jakobs vänliga och hemtrefna kyrka bildar ett afrundadt helt, fast barocken är tornväktare och renässansen sitter på utkik i småtornen, fast korfönstren äro i en blandad öfvergångsstil och empiren står på predikstolen, rococon på orgelläktaren och gotiken kring kolonnerna, allt under det tysk renässans sjunger lutherska psalmer på läktarne. Där ligga stilarne omskakade som lotter i en påse. Där hålla de senaste 500 årens alla historiska stilar gemensam högmässa – och råka ändock icke i träta.

Vi känna de drakoniska lagar med hvilka Athen kringskar konsterna, i synnerhet musiken på grund af dess religiösa uppgifter. Alla ha de länge sedan sprängt sina klåfvar, alla utom arkitekturen. Äfven för denna närmar sig dock en friare dag, och den lust till självständigt skapande, som förbränt så mången konstnärssjäl, skall snart stå i ljusan låga i de yngre arkitekternas samtal och estetiska kannstöperier. Flerstädes i Englands slott och villor har så väl i möbler som rumsdekorering framträdt en fri och personlig konst, hvilken, fullkomligt obunden af historiska stilar, förmår samla det hela till enhet. Det är emellertid icke från utlandet vi ha att lära, och Askersundssömmerskans vördnad för en parishatt är blott allt för syskonbesläktad med vår konst. Vi se norsk dramatik befrukta de doktrinära fransmännen, hvilka aldrig utskicka en smakdogm utan att den rider snedt åt någondera sidan. Vi se en svensk prosaförfattare göra uppseende i Tyskland, medan hans yngre och bättre böcker redan ligga gammalmodiga här hemma. Benägna att underskatta egen förmåga, sakna vi dock allt jämt självtillitens djärfhet och telegrafera alltid först till utlandet, innan vi våga tro. Hur blommar icke annars i inbillning och verklighet en hel sagoskog af de underligaste motiv, om blott en genial byggmästare hade händer nog dristiga att plocka dem! Något så enkelt som ett fönsterkors i en kyrka kan skulpteras till ett ljusomflutet krucifix, hvars hufvud och sträckta armar nå fönsteröppningens sidor och på så sätt samtidigt verka stödjande. Och är ormbunken mindre dekorativ är akantusbladet? Hur kunde icke lönnlöfsslingan modelleras på en väggyta, och kunde icke rumsdekoratören uppdraga åt konstindustrien att i glas, porslin eller koloreradt trä förfärdiga ljuskronor med förebilder i de kronor af blomster och grönt som vid bondbröllop fordom hängde i stugans tak. Prästkragen, blåklinten, näckrosen och näckrosbladet – alla stå de utanför vår egen gärdesgård, ypperliga i form och färg, och vänta endast att, strängt stiliserade, upplyftas i dekorerandets tjänst. Så länge självtilliten fattas, få de längta. Och vi skulle kanske ännu nöja oss med arkitekternas skolstudier, om blott våra äldsta byggnader icke gjordes till griffeltaflor för deras stilöfningar.

En viss ifver att modernisera är oss svenskar egen. Stockholm har sällsamt få bevarade minnesmärken för att vara en så gammal kungsstad. Låt oss åtminstone spara de få spillror, som landet har kvar!

Upptornadt under olika tider, på en gång lustslott och fästning, har Gripsholm långt mindre anspråk på konststil och arkitektoniska prydnader än en i direkt skönhetssyfte anlagd och ännu af kulten begagnad kyrka. De skulle till och med störa som ett par moderna guldepåletter på en slät och simpel karolinsk rock. Stilrensandets hacka har här ingenting att nedbryta – knappast den gråmenade och retsamma moderna leksaksvallen till vänster om ytterporten. Den är en oäkta teaterkuliss till spott och löje för alla, men som en koncentrerad parodi på restaureringsarbete står den till lärorik och daglig varning för byggmästare, när de gå in och ut.

* * *

Naturligtvis kan i vissa fall affektionsvärdet vara ett minimum och konstvärdet ofantligt, men till och med i en borg med så allenastående konstvärde som Alhambra framtränger anekdotvärdet med en sådan påfallande kraft, att ett restaureradt Alhambra skulle uppröra hela den bildade världen. Parthenon är en byggnad som i sin fullkomlighet och därigenom att den ej varit bostad låter skönhetsintrycket fullständigt uttränga det historiska. Det samma är fallet med skulpturer, målningar och preciosa. Många af de äldre taflorna på våra museer ha förut hängt på våra slott och äro följaktligen icke utan sitt anekdotvärde, Laokoongruppen har stått i Tiberius' palats – men allt detta lämnar oss oberörda, och likväl kan äfven i dylika fall stundom de olika värdena råka i tvist. Din farmor efterlämnar ett präktigt toalettskrin af silfver, men hon efterlämnar olyckligtvis också fyra sonsöner. Efter som de äro fyra, men det bara finns ett enda silfverskrin, låta de förfärdiga tre andra, som äro alldeles lika med det äkta. Vid arfskiftet skall du dock genast upptäcka, att ni alla fyra helst önska erhålla det äkta, och tvisten kan endast slitas genom att skänka det åt den äldste. – Eller tänk dig, att Nero låtit gifva sig döden framför Venus från Milo och att en anekdot berättade huru han, då han blundande väntade knifstöten, omfattat gudinnans knän och till henne, skönhetens gudinna, döende riktat en strof häxameter. Kullkastad af de förföljande ryttarne, hade hon mellan de knäckta lagerbuskarna stupat i gräset vid hans sida med krossad arm och med stänk af hans hjärtas flöden på sin hårda marmorbarm, och de sista kvardröjande vännerna hade öfver den fallna Cæsaren och hans gudinna strött glömskans vallmo och kärlekens rosenblad. – Här skulle det historiska och det sköna till afgjordt men för det senare råka i en sådan tvekamp, att denna bild näppeligen någonsin mer skulle kunna skänka samma odelade konstnjutning som nu. Vår inbillning skulle beständigt, ehuru i de mest individuelt olikfärgade skiftningar, visa oss den döde världshärskaren, blodstänken och blomsterbladen.

Det skall komma en dag då Fryxells historia blir skattad som vår yppersta, vår mest åskådliga och lefvande, därför att han, liksom konstnären, begagnar anekdoten och skapar människor. De breda kulturskildringarna äro endast obearbetadt historiskt råmaterial. De äro bronsen men icke statyn. På samma sätt skall aldrig en byggnad, som framvisar skildringar af opersonliga dekorationsmetoder, lika innerligt öppna vår själ för det förflutna som den, där anekdoten låter oss möta människors skuggor. Därför skall aldrig heller Trondhjems nya domkyrka så vinna åskådaren som Gripsholm, och liksom Palatinens kejsare mest yfdes af sitt juliska blod och snillet är stoltast af sin i födseln undfångna gudagåfva, så påkallar också den röda Mälarborgen vår största vördnad för just den äkthet, hvilken hvarken mynt eller arbete kan förläna.

Det personliga är inom historien det förnämsta och belyses förtroligast af anekdoten, så framt du med historia menar berättelsen om händelserna och de handlande. Visserligen fattas redan konsten så vidtfamnande, att hon omsluter hela tillvaron liksom gudaormen Batriga knyter sig om alltets sju världar och sju haf och du söker i konsten såväl händelsernas driffjäder som det högsta uttrycket för en tid, men hon bortvänder icke därför din vetgirighet från de tusen faktiska enskildheterna i de handlande personligheternas lif. Väl är hela det historiska tumultet ett krig om det sköna i dettas djupaste mening, men därmed befrias du icke på minsta sätt från att nödgas tveskifta ditt sinne mellan de olika intressena för de andliga händelserna och de i verkligheten skedda. Det är de handlande personligheterna, som gifva inbillningen verklighet, och anekdoterna om deras bemödanden upphöra ingalunda att sysselsätta dig, därför att du med ännu större

vördnad ihågkommer de inspirerande visionärerne. Somliga af de estetiska debatterna om rangen mellan dessa båda motsättningar af det personliga skulle kunna förlöjligas på följande sätt. Konstnärerna äro det högsta. De handlande personligheterna äro också konstnärer. Följaktligen äro de båda det högsta. Läsare, begär ej mer! Det var ändå dit båda helst ville komma. Men ett högsta förutsätter ett lägre. Hvilka äro då det lägre? Förmodligen inga andra än herrar resonörer själfva. Nej, de äro också konstnärer. Läsare, begär ej mer! Vi äro konstnärer allesamman; vi äro alla det högsta. Det finns endast inom det högsta olika grader eller trappsteg ända ned till det lägsta högsta – och i denna mörka källargång under empyréen sitta arkitekterna. – Bakom detta ditt gyckel kan mycket väl på allvar uppställas det påståendet, att allt mänskligt skapande är konst, men i händelse du för att icke omskaka hela terminologien endast gifver denna benämning åt det, som uttrycker det personliga, finnas dock skapelser, hvilka i följd af sin skönhetsnatur räknas såsom konst och likväl äro mer eller mindre opersonliga. Så är tills vidare fallet med byggnadskonsten och de historiska stilarterna. De kvarlämnade historiska stilarterna äro allt igenom lika opersonliga som icke bearbetade kulturhistoriska referat af seder och bruk. Om nu både konsten och historien sätta det personliga främst, men detta just saknas i de historiska stilarterna, då blir också dessas användande ur bådas synpunkt förkastligt. Så länge restaurerandet stannar vid illustrerande vetenskap, är det opersonligt dödt. Den historiska stilarten kan först tillocka sig en glimt af personlighet genom själfva den skildrande handen, men denna är modern, och kan, hvilket redan påpekats, endast modernisera den ålderdomliga byggnaden. Ett nytt innehåll kan med många fria förändringar af enskildheter i formen befrukta en återupptagen stilart, men den nya konst som därmed framträder hör icke hemma på gamla murar. Hvart du i detta spörsmål riktar din lykta hittar du således samma svar: »Funnes i riket ingen annan byggnadstomt än Gripsholm och nödgades vi välja mellan att antingen lämna denna orörd eller afstå från hvarje nytt arkitektoniskt skönhetsskapande, då vore du i din rätt att gå dit och rifva och bygga utan rast. Men du har godt om mark. Du är i den lyckliga belägenheten att kunna skona det gamla och dock samla din skönhetslust i nya företag liksom bevarandet af din farmors bucklade silfverask icke kan hindra dig att skänka en blänkande ny åt din dotter.»

Det är både oegentligt och omöjligt att i en sak som denna *uteslutande* leta bindande förnuftsbevis, och här åsyftas hufvudsakligen att framhålla och erkänna ett faktum, som intet bevis kräfver. Hvad som har affektionsvärde för den ena har det icke alltid för den andra, men beträffande Gripsholm är inför svenskarne affektionsvärdets öfverhöghet oomtvistligt, och nationen är berättigad att fordra, att denna dess känsla hålles i helgd.

Gripsholm har föga konstvärde. Dess byggnader äro till och med råa, om du så vill. Det är intet tempel åt skönhet och konst, utan åt historiska reliker. Därför skulle möjligen delvis den kungliga lifrustkammaren och klädkammaren och de på Stockholms slott insatta galakarosserna med fog här kunna söka tak. Dessa ting äro först och sist reliker och de gamla rustningarna till häst ha följaktligen också allt framgent bort behålla sin forna plats i Riddarholmskyrkan, om de ej där tagit skada. Gripsholms riddarsal är därnäst, så långt utrymmet medgifver, deras riktigaste förvaringsställe. Uppställda där, skulle de så till vida försona oss med de restaurerade väggarna, att dessa endast blefvo ett oväsentligt staffage rundt de höga järnryttare utan kropp, som stirra mot oss bakom fälda visir med ögon af mörker.

Gardinerna kring kung Göstas brudsäng, Gustaf III:s dräkter och släde, Sofia Magdalenas förgylda toalettuppsats – hvar kunde de hysas bättre än i dessa rum långt från dagens maskinslammer? Å ena sidan fordrades äfven där vid lag stor återhållsamhet för att icke rader af glasskåp och vapen i sin tur skulle skämma prägeln af bostad, men om detta i ett eller par mindre betydande rum blefve fallet, skulle vi å den andra öfverse därmed i följd af släktskapen mellan borgens och dessa samlingars affektions- och anekdotvärde. Och här skulle de stå mer skyddade mot vådeld än i ett residens.

Den välmenande och i hög grad prisvärda omsorg, som hopbringat penningar till Gripsholms vård, skulle

icke därmed stå utan verksamhet. Den hade fortfarande att med alla medel skydda borgen mot brand, att förse den med bästa släckningsmaterial och riklig betjäning. Den hade att samla det myckna som förskingrats samt historiska reliker af olika slag, med andra ord, icke konst- och industriföremål, utan ting, hvilka gömma erinringar om vissa människor och tilldragelser. Den hade slutligen att låta uppsätta en utförlig, med teckningar försedd beskrifning öfver hvarje rum, öfver dess utseende vid olika tillfällen, öfver hvar hågkommen händelse, som där tilldragit sig, hvar anekdot, som fäst sig vid ett dörrlås, en trappsten, ett bord, eller klängt sin lefvande murgröna utefter en vägg. Så bevaradt blefve Gripsholm det äkta och naturliga hem för våra historiska minnen, hvartill aldrig murslefvens eller färgpenselns efterbildningar kunna göra det.

* * *

INNEHÅLL: